

Rakowski, Witold

"Rozwój społeczno-gospodarczy Płockiego Okręgu Przemysłowego w latach 1960-1968", Warszawa 1969 : [recenzja]

Rocznik Mazowiecki 4, 495-497

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rozwój społeczno-gospodarczy Płockiego Okręgu Przemysłowego w latach 1960—1968, Statystyka Regionalna, z. 2, Wojewódzki Urząd Statystyczny w Warszawie, 1969, ss. 140 + 2 mapy: 1) Okręgi i ośrodki przemysłowe w Polsce; 2) Okręgi przemysłowe woj. warszawskiego.

Pod podobnie brzmiącymi tytułami ukazało się kilka publikacji dotyczących puławskiego, bydgosko-toruńskiego i warszawskiego okręgu przemysłowego oraz innych, wydanych przez wojewódzkie urzędy statystyczne.

Zanim przejdziemy do oceny treści zawartej w publikacji, warto się zastanowić nad samym tytułem. Czy istnieje w ogóle „Płocki Okręg Przemysłowy”, tak jak przywykliśmy do istnienia Warszawskiego, Łódzkiego czy też Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Pytanie jest o tyle istotne, że dotychczas w żadnym z podręczników z zakresu geografii gospodarczej, przeznaczonych dla szkół średnich i wyższych, o tym okręgu nie ma żadnej wzmianki, a o Płocku pisze się jako o ośrodku przemysłu petrochemicznego¹. Wymieńmy wobec tego kryteria,

¹ Por. I. Fierla, *Przemysł*, w: *Struktura przestrzenna gospodarki narodowej Polski*, Warszawa 1969, s. 159; A. Wrzosek, *Przemysł*, w: *Geografia ekonomiczna Polski pod red. S. Berezowskiego*, Warszawa 1969, ss. 232, 273 i dalsze; Z. Bartosiewicz, E. Górecka, B. Prokopek, *Geografia Polski dla klasy II Liceum Ogólnokształcącego i Ekonomicznego*, Warszawa 1969.

jakimi się posłużono, by ośrodek przemysłowy, jakim jest Płock, nazwać okręgiem. Kryteriami tymi są:

— zatrudnienie w przemyśle (na ich obszarze) na 1000 mieszkańców wynosi ponad 160 osób,

— zatrudnienie w przemyśle na 100 km² jest dwukrotnie wyższe od średniej krajowej,

— nakłady inwestycyjne przeznaczone na rozwój przemysłu wyniosły w latach 1961—1965 ponad 400 mln zł (w cenach bieżących),

— położone są w bezpośrednim zasięgu oddziaływania gospodarczego wielkich ośrodków przemysłowych (s. 5 recenzowanej publikacji).

Zaznaczmy przy tym, że do Płockiego Okręgu Przemysłowego zaliczono miasto Płock oraz powiaty płocki i gostyniński. Wydaje się, że delimitację tego okręgu oparto na najsłabszej przesłance, mianowicie na wartości nakładów inwestycyjnych na rozwój przemysłu w latach 1961—1965. Natomiast pod względem dwóch pierwszych kryteriów Płocki Okręg Przemysłowy wygląda jak na razie skromnie, o czym świadczą dane zawarte w poniższym zestawieniu:

Niektóre wskaźniki dla wybranych okręgów przemysłowych w Polsce w 1965 r.

Wyszczególnienie	zatrudnienie w przemyśle na:	
	1000 ludności	100 km ² powierzchni
Przeciętna krajowa	134	1 353
„Płocki Okręg Przemysłowy”	86	742
„Puławski Okręg Przemysłowy”	56	538
Warszawski „ „	164	5 212
Bielski „ „	363	16 171

Z r ó d ł o: s. 12, 13 recenzowanej pracy.

Również ostatnie kryterium, że do „okręgu włączono jednostki terytorialne położone w zasięgu oddziaływania wielkich ośrodków przemysłowych”, odpada z uwagi na to, że Płocka nie można zaliczyć do wielkich ośrodków przemysłowych, co najwyżej do średnich, jeśli byśmy brali pod uwagę liczbę zatrudnionych w przemyśle. W publikacji nie sprecyzowano natomiast, na czym ta wielkość Płocka polega (zatrudnienie, produkcja, nakłady). Pozostaje nam zatem do rozpatrzenia trzecie kryterium, na podstawie którego Płock zakwalifikowano do okręgów przemysłowych. Przede wszystkim: czy wartość poniesionych nakładów inwestycyjnych na przemysł w określonych latach może być brana pod uwagę? Wydaje się, że nie, a to z następującej przyczyny: kapitałochłonność różnych gałęzi przemysłu, branż, a nawet zakładów jest różna, wobec tego ta sama wartość nakładów inwestycyjnych może powodować inne skutki w zakresie przeobrażeń w strukturze zawodowej ludności (wielkość zatrudnienia, kwalifikacje), zarówno w samym ośrodku, jak i na jego zapleczu. Przypuśćmy, że zamiast zakładów rafineryjnych i petrochemicznych, zatrudniających ok. 8 tys. pracowników, wybudowano by zakład tej samej wartości, ale zatrudniający 2 tys. osób lub nawet i mniej (np. elektrownię atomową). Czy w tym wypadku również mówilibyśmy, że już powstał okręg przemysłowy? Wydaje się, że odpowiedź powinna być negatywna. Ponadto przez okręg przemysłowy należy rozumieć obszar, gdzie występuje znaczna koncentracja zakładów przemysłowych. W wypadku Okręgu Płockiego koncentracja ta występuje w samym Płocku, o czym świadczy wielkość zatrudnienia w przemyśle w 1968 r.: w m. Płocku 13 977, a w pow. płockim 1994 pracowników. Tak więc tytuł wydawnictwa jest nieco przesadzony. To, co obecnie istnieje, jest dopiero początkiem,

być może, przyszłego okręgu przemysłowego.

Chociaż odrzucamy samo pojęcie: „Płocki Okręg Przemysłowy”, przyjmujemy jednak, że obszar, dla którego zgromadzono dane, znajduje się pod znacznym wpływem Płocka i zaszyły w nim w latach 1960 (rok rozpoczęcia realizacji inwestycji) — 1968 duże zmiany społeczno-gospodarcze, warte przeprowadzenia analizy porównawczej.

Poza wstępem (s. 5—22 wraz z tabelami porównawczymi) publikacja przedstawia dane dotyczące ludności, zatrudnienia, inwestycji i budownictwa, przemysłu, rolnictwa, handlu wewnętrznego, gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, szkolnictwa, kultury, ochrony zdrowia, finansów oraz dalsze kierunki rozwoju. Obejmuje ona zatem prawie wszystkie działy gospodarki narodowej i wraz z częścią analityczną, poprzedzającą każde z wymienionych głównych zagadnień, daje wszechstronny obraz przemian społeczno-gospodarczych w pow. płockim, gostynińskim oraz w mieście Płocku. Dodajmy przy tym, że analiza niektórych danych statystycznych w sztywnym podziale na powiat płocki i m. Płock daje często niewłaściwy obraz, np. przy rozpatrywaniu odsetka ludności miejskiej powiat płocki (bez m. Płock) należy do najmniej zurbanizowanych w Polsce (2,7%), ale gdy wliczymy miasto Płock, wtedy odsetek ludności miejskiej wzrośnie do 43%.

Z interesujących danych, jakie zamieszczono w dziale „Ludność”, warto zwrócić uwagę na szybką dynamikę przyrostu ludności w m. Płocku, spowodowaną w głównej mierze dodatnim saldem wędrownym. Nie uwzględniono jednak w publikacji, o ilu mieszkańców zwiększyło się miasto na skutek przyłączenia do Płocka okolicznych wsi. Pominięto również istotne, moim zdaniem, przeobrażenia w zakresie źródeł utrzymania ludności wiejskiej w powiatach płockim i gostynińskim (na-

wet z uwzględnieniem gromad), jakie się dokonały pod wpływem uprzemysłowienia i dużego popytu na siłę roboczą. Dla uzupełnienia podajmy, że procent ludności nierolniczej w odpowiednich latach kształtował się następująco:

Rok	powiaty	
	<i>płocki</i>	<i>gostyniński</i>
1950	19,1	16,0
1960	22,7	22,1
1966	30,5	28,5

Jak widać, zmiany te w pow. płockim po roku 1960 przybrały nieco szerszy zasięg niż w pow. gostynińskim, z którego jeszcze przed 1960 r. część ludności wiejskiej miała możliwość dojazdów do pracy do pow. kutnowskiego (Kutno, Żychlin). Stąd też w pow. płockim, leżącym na uboczu od ośrodków przemysłowych, w latach 1950—1960 w zakresie źródeł utrzymania ludności wiejskiej nastąpiły tylko niewielkie zmiany. Obecnie na skutek uprzemysłowienia dojazdy do pracy ludności wiejskiej do Płocka odbywają się nawet z terenu pow. sierpeckiego i płońskiego². Szkoda również, iż w tego rodzaju publikacji marginesowo potraktowano problem dojazdów i wyjazdów do pracy (tylko wzmianka na s. 36 i 37). Mankamentem jest również podawanie danych statystycznych dla roku 1960, następnie dla 1965, 1967, 1968. Brak ciągłości nie pozwala na dokonanie pełnej analizy przeobrażeń. Zresztą przy omawianiu zatrudnienia

(najważniejsze zagadnienie, by te przeobrażenia prześledzić) pominięto w ogóle rok 1960, a rozpoczęto od 1965. Pozbawiono więc czytelnika najciekawszych danych (dynamika wzrostu zatrudnienia, struktura zatrudnienia wg działów gospodarki narodowej i jej dynamika). Brak konsekwencji w podawaniu danych statystycznych cechuje i inne tabele, np. w dziale „Rolnictwo” stan zwierząt hodowlanych przedstawiono dla lat 1965, 1967, 1968, pominięto natomiast istotny dla powierzchni i struktury głównych upraw rok 1960. W dziale tym brak podania tak podstawowych danych, jak: 1) struktura gospodarstw indywidualnych, 2) zasoby siły roboczej w rolnictwie (dla roku 1960 — spis powszechny i dla 1966 — spis ludności wiejskiej, 3) gospodarstwa ekonomicznie słabe, 4) produkcja globalna i towarowa rolnictwa.

Mimo tych usterek publikacja spełnia rolę w popularyzacji osiągnięć i przemian społeczno-gospodarczych w naszym kraju. Moim zdaniem jednak we wstępie należało zaznaczyć, że nazywany „okręg przemysłowy” jest okręgiem planistycznym, lub lepiej byłoby publikację rozszerzyć na cały podregion płocki (doszłyby dwa powiaty — sierpecki i płoński) i zmienić słowo „okręg” na podregion. Szkoda również, że w omawianej publikacji nie wykorzystano danych będących w posiadaniu Komitetu Rejonów Uprzemysławianych PAN, a ograniczono się tylko do własnych sprawozdań, zresztą nie w pełni wykorzystanych (spisy ludności).

Witold Rakowski

Rozwój gromady Sadowne w Polsce Ludowej 1944—1968, Praca zbiorowa, Do druku przygotował Tomasz Szczechura, Zakład Wydawnictw CRS, Warszawa 1969, ss. 128.

Coraz bardziej odczuwa się potrzebę integralnej, antropocentrycznej

historii, takiej więc, w której wątkiem centralnym nie są jakieś bezosobo-

² Por. M. Olędzki, *Dojazdy do pracy. Zagadnienia społeczne i ekonomiczne na przykładzie rejonu płockiego*, Warszawa 1966.